Islam and Health Journal
Babol University of Medical Sciences

دانشگاه علوم پزشکی بابل، نشریه اسلام و سلامت
دوره چهارم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۹۸، صفحه: ۱۳-۷

Original Article

مقایسه تاثیر آروماتراپی با بهار نارنج و ذکر درمانی بر امید به زندگی در بیماران همودیالیزی

دریافت مقاله: ۹۷/۱/۲۶ پذیرش مقاله: ۹۸/۶/۱۱

سمانه والهی (MSc)[۱]
رمضان حسن زاده (PhD)*[۱]

۱. گروه روانشناسی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران.

*نویسنده مسئول: رمضان حسن زاده
گروه روانشناسی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران.

تلفن: ۳۳۰۳۳۷۱۵ ۱۱ ۹۸+
فاکس: ۳۳۰۳۳۷۱۵ ۱۱ ۹۸+
Email: rhassanzadehd@yahoo.com

چکیده

سابقه و هدف: بیماران تحت همودیالیز مشکلات زیادی از جمله اضطراب، افسردگی و کاهش حس خوب بودن را تجربه می کنند. هدف از پژوهش حاضر بررسی مقایسه تاثیر آروماتراپی با بهار نارنج و ذکر درمانی بر امید به زندگی در بیماران همودیالیزی می باشد.

مواد و روش‌ها: مطالعه حاضر یک پژوهش تجربی و با طرح پیش آزمون- پس آزمون با گروه کنترل می باشد. تعداد ۵۴ بیمار همودیالیز واجد شرایط دریکی از سه گروه آروماتراپی، ذکردرمانی و کنترل تصادفی سازی شدند. بیماران گروه آروماتراپی به مدت ۷ روز استنشاق اسانس بهار نارنج با غلظت ۱۰٪ را دریافت نمودند. از بیماران گروه ذکر درمانی خواسته شد تسبیحات فاطمه زهرا (س) را به مدت ۱۰ تا ۱۵ دقیقه و یا ۵ تا ۷ مرتبه به مدت ۷ روز تکرار نمایند. بیماران گروه کنترل هیچ مداخله ای دریافت نکردند. قبل و یک هفته بعد از مداخله، پرسشنامه‌ی امید به زندگی اشنایدر برای هر سه گروه تکمیل شد. داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۰ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: آزمون آماری آنالیز واریانس میان نمره امید به زندگی بیماران سه گروه اختلاف معناداری بعد از مداخله نشان داد ($p =$ ۰/۰۰۵). آزمون تعقیبی بن فورنی نشان داد که ذکردرمانی موجب بهبود معناداری در نمره امید به زندگی در مقایسه با گروه آروماتراپی و کنترل شده است ($p =$ ۰/۰۱۳).

نتیجه‌گیری: انجام مراقبت‌های معنوی و مذهبی امروزه به عنوان یکی از نیازها جهت بهبود علائم بیماران همودیالیز می‌باشد. جهت بررسی‌های بیشتر تاثیر اسانس بهار نارنج روی امید به زندگی بیماران همودیالیز انجام مطالعات بیشتر با دوز (مقدار) و مدت زمان متفاوت پیشنهاد می شود.

واژه‌گان کلیدی: آروماتراپی، اسانس بهار نارنج، ذکردرمانی، امید به زندگی

مقدمه

نارسایی مزمن کلیه، تخریب پیشرونده و برگشت ناپذیر عملکرد کلیوی است که به دلیل اثرات سیستماتیک آن، دارای عوارض و اختلالات متعددی می‌باشد. درمان اصلی مرحله آخر نارسایی کلیوی، همودیالیز و در نهایت پیوند کلیه است (۱). این بیماری به عنوان یک مشکل می‌تواند بخشی عمده‌ای از ابعاد زندگی و شخصیتی فرد را تحت تاثیر قرار دهد (۲). آمار بیماران در ایران بیش از ۱۳هزار گزارش شده که سالانه ۱۵ درصد به این تعداد افزوده می‌شود (۳). این بیماران، اغلب با تغییر در سبک زندگی ناشی از شیوه درمان و مواجهه با تنش‌زاهای روانی اجتماعی زیاد، دچار افسردگی می‌شوند. افسردگی از شایعترین مشکلات روانشناختی با شیوع بیش از ۳۰ درصد است (۴). مراحل درمانی این بیماران که شامل همودیالیز می‌باشد به شدت بر سلامت جسمانی و روانی فرد اثر می‌گذارد. افسردگی و اضطراب یکی از شایع‌ترین مشکلات روان‌شناختی در این بیماران است که در موارد شدید منجر به مرگ بیمار می‌شود (۵). رسیدگی به مشکلات روانشناختی این بیماران می‌تواند روی وضعیت شادکامی و امید به زندگی آنها تاثیر بگذارد (۲). امید به زندگی به عنوان یک نیروی درونی تعریف شده است که می‌تواند باعث غنای زندگی شود و بیماران را قادر سازد که چشم‌اندازی فراتر از وضعیت کنونی و نابسامان درد و رنج خود را ببینند. فقدان امید به زندگی و هدفدار نبودن زندگی منجر به کاهش کیفیت آن و ایجاد باورهای یأس آور می‌شود (۶). از نظر Berg و Benzein، امید به زندگی از نظر فیزیولوژیکی و عاطفی به بیماران کمک می‌کند تا بتوانند بحران بیماری را تحمل کنند (۷). تأثیر امیدواری در درمان اختلالات کلیوی و نتیجه دیالیز بیماران نیز مثبت گزارش شده است (۸). روش‌های مختلفی برای بهبود وضعیت روانشناختی بیماران همودیالیز وجود دارد که یکی از این روش‌ها استفاده از طب مکمل و آروماتراپی است. یکی از گیاهان مورد استفاده در رایحه درمانی، اسانس بهار نارنج می‌باشد. مطالعات مختلفی روی اثرات این گیاه صورت گرفته که شامل اثرات آنتی اکسیدان (۹)، اثرات روی حافظه و اختلالات رفتاری (۱۰)، اثرات ضداضطرابی (۱۱، ۱۲) و بهبود کیفیت خواب (۱۳) می‌باشد.

در مطالعه‌ای تاثیر مقایسه‌ای بهار نارنج خوراکی و دیازپام در کاهش اضطراب قبل از عمل جراحی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد با اینکه اختلاف آماری معناداری در دو گروه مشاهده نشد، در هر دو گروه در مقایسه با قبل از مداخله کاهش در میزان اضطراب مشاهده شده است (۱۴).

یکی دیگر از مداخلات روانی در بیماران همودیالیز می‌تواند حمایت‌های روانی اجتماعی و مشاوره‌ای از جمله مشاوره معنوی باشد (۵). روش‌های مشاوره معنوی از جمله دعا و نیایش از چند طریق بر بهبود سلامت و بهبود افراد تاثیر دارد که شامل آرام‌سازی (Relaxation)، اثرات دعا و نیایش، ایجاد احساس

[Downloaded from iahj.ir on 2026-11-08]

مثبت همچون امیدواری، عشق و سرور، اعتماد و دلگرمی و کانال مداخله ماوراء الطبیعیه است. نتایج مطالعات انجام شده نشان داده است که دعا و ذکر درمانی می‌تواند روی کاهش اضطراب مرگ و افزایش امید به زندگی، افزایش سلامت معنوی (۱۵)، نشاط و شادابی و کیفیت زندگی (۱۶)، تقویت سیستم دفاعی (۱۷)، موثر باشد.

نتیجه بررسی‌های انجام شده نشان داده است که آروماتراپی با اسانس بهارنارنج و ذکردرمانی توانسته است روی نتایج روانشناسی بیماران تاثیر بگذارد اما تا کنون مطالعه‌ای به منظور مقایسه تاثیر آروماتراپی با اسانس بهار نارنج و ذکردرمانی در امید به زندگی بیماران همودیالیز صورت نگرفته است. بدین منظور مطالعه حاضر طراحی شده است.

مواد و روش‌ها

مطالعه حاضر یک پژوهش تجربی و با طرح پیش آزمون- پس آزمون با گروه کنترل می‌باشد. پس از اخذ ، تایید کمیته اخلاق دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری و مجوز دانشگاه علوم پزشکی مازندران به بخش همودیالیز بیمارستان شهروند (مهر) ساری مراجعه گردید. جامعه مورد پژوهش بیماران نارسایی مزمن کلیوی تحت درمان با همودیالیز بودند که معیار ورود به مطالعه را داشتند. معیار ورود به مطالعه شامل حداقل ۶ ماه تحت درمان همودیالیز، انجام دیالیز ۳ بار در هفته، سن بالای ۱۸ سال، هوشیاری و توانایی جهت برقراری ارتباط، برخورداری از حس بویایی سالم (۱۸)، نداشتن رویداد استرس‌زا در ۶ ماه گذشته، عدم مصرف داروهای آرام‌بخش و نداشتن سابقه بستری در بیمارستان به علت مشکلات روانی بود (۱۹). معیارهای خروج از مطالعه شامل کاندیدا بودن برای پیوند، بارداری یا تصمیم برای بارداری، سابقه آلرژی، ابتلا به بیماری حاد تنفسی (۱۸) و اعتیاد به مواد مخدر بوده است. حجم نمونه ها با فرمول زیر بر اساس مطالعه حجتی و حکمتی پور (۱۵) با میانگین و واریانس ۲/۸± ۳۶/۶ قبل از مطالعه و ۲/۱۵ ± ۳۹/۳ بعد از مداخله و با توان آزمون ۸۰ درصد ۱۸ نفر در هر گروه محاسبه شده است:

$$n_1 = n_2 = \frac{(\delta_1^2 + \delta_2^2) \times (Z_{1-\frac{\alpha}{2}} + Z_{1-\beta})^2}{(\mu_0 - \mu_1)^2}$$

از مجموع ۲۱۷ بیمار تحت درمان با همودیالیز، ۱۲۰ بیمار معیار ورود به مطالعه را دارا بودند که تعداد ۵۴ بیمار با استفاده از تابع رند بتوین نرم‌افزار اکسل در سه گروه آروماتراپی، ذکردرمانی و کنترل تصادفی‌سازی شدند. پژوهشگر، توضیحات لازم را به بیمارانی که واجد شرایط ورود به مطالعه بودند ارائه نمود و بعد از کسب رضایت آگاهانه وارد مطالعه شدند. قبل و بعد از مطالعه برای هر سه گروه مورد بررسی پرسشنامه امید به زندگی اشنایدر تکمیل شد.

برای سنجش امید به زندگی از پرسشنامه‌ای که توسط اشنایدر در سال ۱۹۹۱ برای سنجش امیدواری ساخته شده است و به‌صورت خودسنجی اجرا می‌شود استفاده گردید. این پرسشنامه دارای ۱۲ عبارت بوده که ۴ عبارت آن برای سنجش تفکر عاملی، و ۴ عبارت نیز برای سنجش تفکر راهبردی می‌باشد؛ این پرسشنامه به روش لیکرت چهار گزینه‌ای از ۱ تا ۴ نمره گذاری می‌شود. رحیمیان روایی (محتوا) و پایایی (به روش آلفا کرونباخ) این پرسشنامه را بر روی ۲۴۸ نفر از افرادی که در معرض خطر سوء مصرف مواد بودند انجام داده است که به ترتیب ۰/۷۸و ۰/۸۹ گزارش نموده است (۲۰). علاوه بر این، عبارات ۳، ۵، ۷ و ۱۱ عبارات انحرافی می‌باشند؛ در نتیجه، نمره‌ای به آنها تعلق نمی‌گیرد. همچنین، عبارات ۲، ۹، ۱۰، ۱۲ مربوط به زیرمقیاس عاملی و عبارات ۸ و ۶ ،۴ ،۱ جزء زیرمقیاس راهبردی می‌باشد. تغییرات نمره این پرسشنامه نیز بین ۸ تا ۳۲ است (۲۱). همسانی درونی زیرمقیاس عاملی نیز بین از ۰/۷۶ تا ۰/۷۱ می‌باشد و در زیرمقیاس راهبردی معادل ۰/۶۳ تا ۰/۸۰ است. همچنین اعتبار آن در جمعیت دانشجویی کشور ایران به وسیله آلفای کرونباخ برای کل مقیاس معادل با ۰/۸۸ محاسبه شده است (۲۲).

بیماران گروه آروماتراپی تحت استنشاق اسانس بهار نارنج با غلظت ۱۰٪ قرار گرفتند. بیماران، استنشاق اسانس بهار نارنج را به مدت ۷ جلسه دریافت کردند. شرح کار به این صورت بود که یک گلوله پنبه آغشته به یک قطره اسانس بهار نارنج به یقه بیمار چسبانده شد (۱۹)، و از وی خواسته می‌شد به مدت ۱۰ دقیقه عادی تنفس نماید (۲۳). از بیماران گروه ذکر خواسته شد تسبیحات فاطمه زهرا سلام الله را به مدت ۱۰ تا ۱۵ دقیقه و یا ۵ تا ۷ مرتبه به مدت ۷ جلسه تکرار نمایند (۲۴). بیماران گروه کنترل مراقبت‌های معمول را دریافت نمودند. جهت تجزیه و تحلیل یافته‌ها از آمار توصیفی (فراوانی، درصد، انحراف معیار، میانگین و رنج) و آمار استنباطی (کای دو، تی تست، آنالیز واریانس، آنالیز کوواریانس و تست تعقیبی بن فورنی) استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌های آماری بوسیله نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۰ انجام شده است. $p< ۰/۰۵$ معنادار در نظر گرفته شد.

یافته‌ها

نتایج مطالعه نشان داد که میانگین سن در گروه‌های آزمون آروماتراپی، ذکردرمانی و کنترل به ترتیب ۵۰/۱۳±/۰۹ ، ۱۲± ۵۰/۱۶ و ۱۴/۳۵± ۵۴/۶۱ سال بوده است. آزمون آنالیز واریانس اختلاف آماری معنی‌داری نشان نداد ($P =۰/۵۰۸$). در گروه آروماتراپی بیشتر افراد، سطح تحصیلات دیپلم و لیسانس داشته‌اند (۵۰٪). در گروه ذکردرمانی افراد سطح تحصیلات کمتر از دیپلم و دیپلم و لیسانس با نسبت مساوی بیشترین مقدار را داشتند. اطلاعات دموگرافیک بیماران در جدول ۱ ارائه شده است.

جهت انجام آزمون های تحلیلی از آزمون آماری آنالیز کوواریانس با حذف متغیر پیش‌آزمون از متغیر پس‌آزمون به تحلیل نمره امید به زندگی بیماران در گروه‌های مورد مطالعه استفاده گردید. جهت انجام آزمون آنالیز کوواریانس، مفروضه‌های آن مورد بررسی قرار گرفت که ابتدا به بیان آنها می پردازیم.

متغیرهای وابسته و کوواریانس در سطح متغیرهای فاصله‌ای بودند.

نرمال بودن توزیع متغیر وابسته (امید به زندگی) با انجام آزمون شاپیروویک تایید شد ($p >۰/۰۵$).

همگنی واریانس‌ها با انجام تست لوین تایید شد و نشان داد که واریانس گروه‌های اسانس، ذکر و کنترل یکسان است ($p >۰/۰۵$).

نمونه گیری مطالعه با استفاده از روش های نمونه گیری تصادفی (با استفاده از تابع رندبتوین) انجام گرفت.

متغیر کوواریانس تحت تاثیر سایر متغیرهای آزمایشی قرار ندارد.

همگنی شیب خط رگرسیون مورد بررسی قرار گرفت.

خطی بودن رگرسیون همپراش و وابسته تایید شد.

[Downloaded from iahj.ir on 2026-11-08]

نتیجه‌ی آزمون تحلیل واریانس قبل از مداخله نشان داده است که در سه گروه مورد مطالعه اختلاف آماری معناداری از نظر نمره امید به زندگی وجود نداشته است (p= ۰/۰۹۲). نتایج آزمون آنالیز کوواریانس نشان داد که علیرغم اینکه نمره امید به زندگی بیماران اسانس بعد از مداخله افزایش داشته است، اما این افزایش معنادار نبوده است (p= ۰/۲۴۷). یعنی استفاده از اسانس نارنج در مقایسه با گروه کنترل نتوانست به طور معناداری نمره امید به زندگی بیماران را افزایش دهد. همچنین نمره امید به زندگی بیماران ذکردرمانی بعد از مداخله افزایش داشته است، نتایج تست آنالیز کوواریانس نشان داد که این افزایش معنادار بوده است (p= ۰/۰۰۰۱). یعنی ذکردرمانی در مقایسه با گروه کنترل توانست به طور معناداری نمره امید به زندگی بیماران را بهبود ببخشد.

نتیجه آزمون تحلیل واریانس بعد مداخله نشان داده است که در سه گروه مورد مطالعه اختلاف آماری معناداری از نظر نمره امید به زندگی وجود داشته است (p= ۰/۰۰۵) (جدول ۲). نمره امید به زندگی هر دو گروه آروماتراپی و ذکردرمانی در بعد از مداخله افزایش داشت. اما این بهبود در گروه ذکردرمانی نسبت به آروماتراپی اختلاف معناداری داشته است.

جدول ۱. مقایسه اطلاعات دموگرافیک در گروه‌های آروماتراپی، ذکردرمانی و کنترل

متغیر / گروه	آروماتراپی (درصد) تعداد	ذکردرمانی (درصد) تعداد	کنترل (درصد) تعداد	P value
جنس				
مرد	۱۰ (۵۵/۶)	۸ (۴۴/۴)	۱۱ (۶۶/۱)	(P =۰/۳۸۱)
زن	۸ (۴۴/۴)	۱۰ (۵۶/۶)	۷ (۳۸/۹)	
سطح تحصیلات				
بیسواد	۳ (۱۶/۷)	_	۳ (۱۶/۷)	
زیر دیپلم	۴ (۲۲/۲)	۹ (۵۰)	۷ (۳۸/۹)	(P =۰/۱۷۵)
دیپلم و لیسانس	۹ (۵۰)	۸ (۴۴/۴)	۲۶ (۴۸/۱)	
بالاتر از لیسانس	۲ (۱۱/۱)	–	–	
وضعیت تأهل				
مجرد	۴ (۲۲/۲)	۳ (۱۶/۷)	۳ (۱۶/۷)	(P =۰/۸۸۵)
متاهل	۱۴ (۷۷/۸)	۱۵ (۸۳/۳)	۱۵ (۸۳/۳)	
شغل				
بیکار	۲ (۱۱/۱)	۳ (۱۶/۷)	۵ (۲۷/۸)	
کارمند	۷ (۳۸/۹)	۲ (۱۱/۱)	۲ (۱۱/۱)	(P =۰/۳۲۹)
خانه دار	۵ (۲۷/۸)	۷ (۳۸/۹)	۶ (۳۳/۳)	
بازنشسته	۴ (۲۲/۲)	۶ (۳۳/۳)	۵ (۲۷/۸)	

جدول ۲: مقایسه میانگین و انحراف معیار امید به زندگی قبل و بعد از مداخله در گروه‌های آروماتراپی، ذکردرمانی و کنترل

امید به زندگی / گروه	آروماتراپی انحراف معیار ± میانگین	ذکر درمانی انحراف معیار ± میانگین	کنترل انحراف معیار ± میانگین	آزمون آنالیز واریانس
قبل از مداخله	۲۳/۲۷ ± ۴/۵۴	۲۴/۶۶ ± ۴/۷۲	۲۶/۳۸ ± ۲/۹۹	p= ۰/۰۹۲ f= ۲/۵۰۶
بعد از مداخله	۲۴/۷۷ ± ۶/۰۴	۲۹/۳۸ ± ۳/۱۰۸	۲۴/۸۳ ± ۴/۱	p=۰/۰۰۵ f = ۵/۹۶۴

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش مقایسه و تأثیر آروماتراپی بهار نارنج و ذکردرمانی در جهت بهبود امید به زندگی بیماران همودیالیز بوده است. نتایج مطالعه حاکی از آن بود که ذکردرمانی موجب بهبود معناداری در نمره امید به زندگی در مقایسه با گروه آروماتراپی و کنترل شده است. بر اساس یافته‌ها استفاده از اسانس بهار نارنج در گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل نتوانست به طور معناداری نمره امید به زندگی بیماران را افزایش دهد و ذکر درمانی موجب بهبود معناداری در نمره امید به زندگی در مقایسه با گروه آروماتراپی و کنترل شده است.

همسو با مطالعه حاضر حجتی و حکمتی‌پور در مطالعه‌ای به مقایسه دو روش آوای دعا با ذکر بر اضطراب مرگ بیماران بستری در بخش CCU پرداختند. نتیجه‌ی مطالعه نشان داد که امید به زندگی در هر دو گروه مداخله نسبت به گروه

[Downloaded from iahj.ir on 2026-11-08]

کنترل اختلاف معناداری داشته است (۱۵). آقاجانی و همکاران، نیز در مطالعه دیگری به بررسی باورهای مذهبی و ارتباط آن با امید در بیماران همودیالیزی پرداختند. نتایج این مطالعه بیانگر ارتباط مثبت و معنادار بین باورهای مذهبی با امید درمانی می‌باشد و هر چه باورهای مذهبی بیشتر شود امید به زندگی در آنها بالا می‌رود (۲۵). در مطالعه دیگری فرنیا و همکاران به بررسی اثربخشی امید درمانی گروهی بر شادکامی بیماران همودیالیزی بر روی ۴۶ بیمار همودیالیز در طی ۸ جلسه‌ی ۹۰ دقیقه‌ای پرداختند. نتایج نشان داده است امید درمانی گروهی سبب افزایش شادکامی در بیماران تحت دیالیز در تمام حیطه‌ها بجز خلق مثبت شده است (۲). توجه به اهمیت انجام مراقبت‌های معنوی و مذهبی که امروزه یکی از راهکارهای درمانی به شمار می‌آید مهم به نظر می‌رسد. روانشناسان و کارشناسان روان‌درمانی به عنوان یکی از اعضاء تیم سلامت می‌توانند علاوه بر در نظر گرفتن جنبه‌های جسمی و روحی بیمار به عقاید و ارزش‌های وی احترام بگذارند و با در نظر گرفتن ابعاد مذهبی، وضعیت فرهنگی، بومی و مذهبی بیماران را بهتر درک نمایند.

مطالعات محدودی به بررسی تاثیر اسانس بهار نارنج بر امید به زندگی بیماران پرداخته است. همسو با نتایج مطالعه حاضر شبانیان و همکاران به بررسی تاثیر مقایسه‌ای بهار نارنج خوراکی و دیازپام در کاهش اضطراب قبل از عمل جراحی پرداختند و نتایج نشان داد با اینکه اختلاف آماری معناداری در دو گروه مشاهده نشد، در هر دو گروه در مقایسه با قبل از مداخله، کاهش در میزان اضطراب مشاهده شده است (۱۴). با اینکه در این مطالعه از فرم خوراکی بهار نارنج استفاده شده است، نتیجه این مطالعه نیز نشان از اثر بخشی بهار نارنج داشته است. ولی به نظر می‌رسد استفاده از فرم استنشاقی اسانس روش راحت‌تری برای بیماران باشد. همچنین همسو با مطالعه حاضر Louis و Kowalski در مطالعه‌ای به بررسی تاثیر اسانس ۳٪ اسطوخودوس بر حس خوب بودن بیماران سرطانی پرداختند. در این مطالعه بیماران برای یک روز اسانس اسطوخودوس به صورت استنشاقی دریافت کردند. نتایج مطالعه نشان داد که علی رغم بهبود نمره خوب بودن بیماران، اختلاف معنی‌داری بعد از مداخله گزارش نشده است، تمام نمونه‌ها پاسخ مثبتی به آروماتراپی با اسطوخودوس نشان دادند؛ به طوری که نمره حس خوب بودن بیماران از ۶/۳۳ قبل از مداخله به ۶/۷۳ بعد از مداخله افزایش یافت (۲۶). نتایج این مطالعه نیز نشان داد که استنشاق کوتاه مدت اسانس با این غلظت نتوانست تغییر واضحی در بهبود حس خوب بودن بیماران ایجاد نماید و نیاز به غلظت بالاتری از اسانس وجود دارد. در مطالعه‌ای که توسط Muzzarelli و همکاران انجام شد نتایج مشابهی با مطالعه حاضر گزارش شد. در این پژوهش استنشاق اسانس ۱۰٪ اسطوخودوس به مدت ۵ دقیقه صورت گرفت که نشان داد آروماتراپی تاثیری بر میزان اضطراب بیماران نداشته است (۲۷). در این مطالعات از اسانس رقیق شده لاواندا استفاده شد که با مطالعه حاضر همخوانی دارد. اما مغایر با این پژوهش، پژوهش ضیغمی و همکاران است که در مطالعه‌ای با هدف تاثیر رایحه بهار نارنج بر کیفیت خواب بیماران قلبی بستری در بخش مراقبت‌های ویژه قلبی انجام دادند، نتایج نشان داد که اسانس بهار نارنج در کیفیت خواب بیماران گروه آزمون در مقابل گروه کنترل تاثیر معناداری داشته است (۱۳). در مطالعه دیگری تعاونی و همکاران به بررسی تاثیر ماساژ آروماتراپی بر علائم سایکولوژیک پس از یائسگی پرداختند. در این مطالعه بیماران در سه گروه مورد بررسی قرار گرفتند. بیماران گروه ماساژ آروماتراپی، ماساژ مخلوط اسانس اسطوخودوس، شمعدانی، گل رز و رزماری دو بار در روز برای چهار هفته و هر بار به مدت ۳۰ دقیقه دریافت کردند. بیماران گروه ماساژ درمانی ماساژ با پارافین را همانند بیماران گروه ماساژ آروماتراپی دریافت نمودند و بیماران گروه کنترل مراقبت‌های معمول روزانه را دریافت کردند. نتایج مطالعه نشان داد که علائم روانی پس از یائسگی در دو گروه ماساژ آروماتراپی و ماساژ بهبود یافته است، اما در گروه ماساژ آروماتراپی بهبود بیشتری در مقایسه با گروه ماساژ گزارش شده است. این در حالی است که در بیماران گروه کنترل اختلاف معنی-داری در نمره قبل و بعد مشاهده نشده است (۲۸). مطالعه تعاونی و همکاران نشان داد که اگر چه ماساژ موجب بهبود علائم روانی بیماران می‌شود، افزودن اسانس گیاهی می‌تواند موجب تاثیر بیشتر ماساژ روی این علائم شود. البته در این مطالعه آروماتراپی به مدت چهار هفته انجام شده است که می‌تواند نیاز به مدت زمان طولانی‌تر مداخله با اسانس را جهت بهبود علائم روانی بیماران توجیه نماید.

نتایج مطالعه حاضر نشان داد که استفاده از اسانس بهار نارنج به صورت کوتاه مدت نمی‌تواند تاثیری بر بهبود امید به زندگی در بیماران همودیالیزی داشته باشد. بنابراین، انجام مطالعات بیشتر با دوزهای متفاوت اسانس بهار نارنج و مدت زمان بیشتر مداخله جهت دستیابی به غلظت و زمان مناسب احساس می‌شود.

محدودیت‌های مطالعه: در اینجا لازم است محدودیت‌های این مطالعه مورد اشاره قرار گیرد. محدودیت بالقوه این مطالعه تفاوت احتمالی بیماران از نظر فرهنگی، اجتماعی، سطح درآمد و مشکلات خانوادگی است که می‌تواند روی وضعیت روانی بیماران و امید به زندگی آنها تاثیر بگذارد.

ملاحظات اخلاقی: این مطالعه با کسب کد اخلاق با مشخصات IR.IAU.SARI..REC.1396.34 مصوبه سازمان کمیته پژوهش‌های علوم پزشکی دانشگاه آزاد واحد ساری، مصوبه تاریخ ۹۶/۵/۱۰ انجام شده است. کلیه موارد اخلاقی جهت شرکت کنندگان پژوهش مورد توجه قرار گرفته شد.

تقدیر و تشکر

بدین وسیله از همکاری مسئولان محترم بیمارستان مهر و پرستاران گرامی و همچنین بیماران عزیز دیالیز که در انجام این پژوهش یاریگر بودند مراتب تقدیر و تشکر به عمل می‌آید.

[Downloaded from iahj.ir on 2026-11-08]

References

1. Mollahadi M, Tayyebi A, Ebadi A, Daneshmandi M. Comparison Between Anxiety, Depression And Stress in Hemodialysis And Kidney Transplantation Patients. Journal of Critical Care Nursing 2010; 2(4): 9-10.[In Persian]

2. Farnia F, Baghshahi N, Zarei H. The Effectiveness of Group Hope Therapy On Happiness In Hemodialysis Patients. J Urmia Nurs Midwifery Fac 2016; 14 (6): 543-550.[In Persian]

3. Ebrahimi H, Ashrafi Z, Eslampanah G, Noruzpur F. Relationship between spiritual well-being and quality of life in hemodialysis patients. J Nurs Midwifery Sci 2014; 1(3): 41-8 .[In Persian]

4. Fischer MJ, Porter AC, Lash JP. Treatment of depression and poor mental health among patients receiving maintenance dialysis. Am J Kidney Dis 2013; 61(5): 694-7.

5. Aghajani M, Afazel MR, Morasai F. The effect of spirituality counseling on anxiety and depression in hemodialysis patients. Evidence based care 2014; 3(4): 19-28 .[In Persian]

6. Anthony JC. Health Psychology .Translated by: mohammadi SH. Tehran: Virayesh; 2007.[In Persian]

7. Benzein EG, Berg AC. The level of and relation between hope, hopelessness and fatigue in patients and family members in palliative care. Palliat Med 2005; 19(3): 234-40.

8. Billington E, Simpson J, Unwin J, Bray D, Giles D. Does hope predict adjustment to end-stage renal failure and consequent dialysis? Br J Health Psychol 2008; 13(4): 683-99.

9. Ou MC, Liu YH, Sun YW, Chan CF. The composition, antioxidant and antibacterial activities of cold-pressed and distilled essential oils of Citrus paradisi and Citrus grandis (L.) Osbeck. Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine 2015; Volume 2015, Article ID 804091, 9 pages.

10. Rahnama S, Rabiei Z, Alibabaei Z, Mokhtari S, Rafieian-kopaei M, Deris F. Anti-amnesic activity of Citrus aurantium flowers extract against scopolamine-induced memory impairments in rats. Neurological Sciences. 2015; 36(4): 553-60.

11. Leite MP, Fassin J, Baziloni EMF, Almeida RN, Mattei R, Leite JR. Behavioral effects of essential oil of Citrus aurantium L. inhalation in rats. Rev Bras Farmacogn 2008: 18(Suppl): 661-6.

12. Namazi M, Akbari SAA, Mojab F, Talebi A, Majd HA, Jannesari S. Aromatherapy with citrus aurantium oil and anxiety during the first stage of labor. Iranian Red Crescent Medical Journal. 2014; 16(6): e18371

13. Zeighami R, Mohamadi hariry F, Jalilolghadr S, alipour haidari M. Investigating the Effect of "Citrus Aurantium" Aroma on Sleep Quality of Patients Hospitalized in the Coronary Care Unit (CCU). cmja. 2014; 4 (1): 720-733.[In Persian]

14. Shabaniyan G, Pooria mofrad A, Akhlagi M. Comparison of the effect of Citrus aurantium and diazepam on preoperative anxiety. J Shahrekord Univ Med Sci. 2009; 10 (4): 13-18. [In Persian]

15. Hojjati H, Hekmati pour N. Compare two methods of pray and mentioning on life expectancy in patients hospitalization in CCU Ward Social Security Golestan Hospitals in 1393. Complementary Medicine Journal 2016; 6(1): 1384-94.[In Persian]

16. Maftoon F, Jahangir A, Farzadi F. Intercessary prayer as a scientific therapeutic measure in healing. paper presented at the 2th congress on Traditional Medicine and Materia Medica 2004; 1(1): 35-8. [In Persian]

17. Koenig HG. Research on religion, spirituality, and mental health: A review. The Canadian Journal of Psychiatry 2009; 54(5): 283-91.

18. Bahraini S, Mannani R, Bekhradi R, Naji S. The effect of aromatherapy massage on the fatigue severity in women with multiple sclerosis. Quarterly Journal of Sabzevar University of Medical Sciences 2011; 18(3): 172-8. [In Persian]

19. Kanani M, Mazloum SR, Emami A, Mokhber N. The effect of aromatherapy with orange essential oils on anxiety in patients undergoing hemodialysis 2012; 19(3): 249-57.[In Persian]

[Downloaded from iahj.ir on 2026-11-08]

20. Rahimian Boogar E, Asgharnejad Farid A. The relationship between psychological hardiness also Ego-resiliency and mental health in adolescent and adult survivors of Bam earthquake. Iran J Psychiat Clin Psychol 2008; 14(1): 62-70.[In Persian]

21. Snyder CR, Lopez SJ. Oxford handbook of positive psychology. London: Oxford University Press; 2002.

22. Bonab BG, Lavasani M, Rahimi H. Hope, purpose in life, and mental health in college students. International Journal of the Humanities. 2007; 5(5): 127-32 .[In Persian]

23. Bagheri-Nesami M, Espahbodi F, Nikkhah A, Shorofi SA, Charati JY. The effects of lavender aromatherapy on pain following needle insertion into a fistula in hemodialysis patients. Complementary therapies in clinical practice 2014; 20(1): 1-4.

24. Nasiri M, Fayazi S, Jamshidifar F, Sheikh Zayeri R. Effect of Reciting "Allah" Word on Requirement for Analgesic after Coronary Artery Bypass Graft Surgery:A Short Report. JRUMS 2014; 13 (6): 561-68.

25. Aghajani M, Morasaei F, Mirbagher Ajorpaz N. Relationship between religious belief and hope in hemodialysis patients: A cross sectional study. Islam and Health Journal 2015; 2(1): 19-25.[In Persian]

26. Louis M, Kowalski SD. Use of aromatherapy with hospice patients to decrease pain ,anxiety, and depression and to promote an increased sense of well-being. American Journal of Hospice and Palliative Medicine 2002; 19(6): 381-6.

27. Muzzarelli L, Force M, Sebold M. Aromatherapy and Reducing preprocedural anxiety. Gastroenterol Nurs 2006; 29(6): 466-71.

28. Taavoni S, Darsareh F, Joolaee S, Haghani H. The effect of aromatherapy massage on the psychological symptoms of postmenopausal Iranian women. Complement Ther Med 2013; 21(3):158-63.

[Downloaded from iahj.ir on 2026-11-08]

Islam and Health Journal
Babol University of Medical Sciences

Babol Univ Med Sci

Original Article

Islam and Health Journal/ 2019; 4(2): 7-13

Comparative effect of aromatherapy with Citrus aurantium and mentioning on life expectancy of hemodialysis patients

Received: 15 Apr. 2018 Accepted: 2 Sept. 2019

Valehi S (MSc)[1]
Hassanzadeh R (PhD)[1]*

1. Department of Psychology, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.

***Corresponding Author:**
Hassanzadeh R
Department of Psychology, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.

Tel: **+98 11 33033715**
Fax: **+98 11 33033715**
Email: **rhassanzadehd@yahoo.com**

Abstract

Introduction: Hemodialysis patients suffer from many problems including anxiety, depression and loss of well-being. The aim of this study was to compare the effect of aromatherapy with Citrus aurantium and with mentioning on life expectancy of hemodialysis patients.

Methods: This experimental study was conducted on 54 hemodialysis patients through pre- and post-test design with control group. Eligible patients were randomly divided into three aromatherapy, mentioning and control groups. Aromatherapy patients received 10% Citrus aurantium for one week. Patients in mentioning group were asked to repeat Fatimah Zahra's prayers for 10-15 minutes or 5-7 times during 7 days. Control group received no intervention. Before and one week after the intervention, the Schneider's life expectancy questionnaire was completed for all three groups. Data were analyzed using SPSS 20.

Findings: The ANOVA test showed a significant difference in life expectancy score between three groups after intervention (p=0.005). Bonferroni post-hoc test indicated that the life expectancy was significantly improved in mentioning group compared to aromatherapy and control groups (p=0.013).

Conclusion: Today, performing spiritual and religious care is one of the needs to improve the symptoms of hemodialysis patients. Further studies are recommended to investigate the effect of Citrus aurantium on life expectancy in hemodialysis patients with different dose and duration.

Keywords: **Aromatherapy, Citrus aurantium, Mentioning, Life expectancy**

[Downloaded from iahj.ir on 2026-11-08]